

ISTRAŽIVANJE POTENCIJALA ZA UNAPREĐENJE I REVITALIZACIJU OTVORENIH JAVNIH PROSTORA NA PRIMERU PROSTORNE PROVERE PODRUČJA SREMSKE ULICE U BEOGRADU

Jelena Živković, Uroš Radosavljević, Aleksandar Bobić, Zoran Đukanović, Ksenija Lalović, Miroslava Jevtić

Arhitektonski fakultet Beograd (1,2,4,5) ; Šumarski fakultet Beograd (3-4); Savet za arhitekturu i urbanizam SGO Stari grad Beograd (6)

ABSTRAKT

Radom se prezentuje metodološki postupak i rezultati istraživanja potencijala za unapređenje i revitalizaciju javnih otvorenih prostora područja Sremske ulice u Beogradu. Istraživanje je obuhvatilo tri nivoa aktivnosti: rad sa lokalnom zajednicom na identifikaciji problema i formulaciji ciljeva razvoja mreža javnih otvorenih prostora, ekspertsku i anketnu procenu kvaliteta otvorenih javnih prostora kao i prostorno funkcionalnu analizu područja na osnovu kojih su formulisane a) strategija razvoja mreže javnih otvorenih prostora i b) moguć oblici intervencija u širokom dijapazonu od regulacije fizičke strukture, redizajna otvorenih prostora do potencijala pojedinih lokacija za Public Art.

1. 0 UVOD

Aktuelnim Generalnim planom Beograda, u cilju njegovog što kvalitetnijeg sprovođenja, utvrđeno je da se u pripremama za izradu regulacionih i detaljnijih planova za važnije lokacije u gradu pristupi izradi programsko- prostornih analiza i provera koje kao rezultat treba da imaju studijski materijal koji bi bio kvalitetna i racionalna priprema za izradu planske dokumentacije.

Pristupajući izradi Programa za plan detaljne regulacije područja Sremske ulice Urbanistički zavod Beograda je identifikovao kao glavnu okosnicu Programa i osnovnu konceptualnu ideju - formiranje jadinstvene mreže javnih gradskih prostora i sa ciljem kvalitetnog i sveobuhvatnog sagledavanja prostorno fizičkih, funkcionalnih i oblikovnih mogućnosti organizovanja ove mreže - organizovao pozivnu stručnu prostornu proveru za područje Sremske ulice. Pored stručnih timova Urbanističkog zavoda i Zavoda za zaštitu spomenika kulture grada Beograda na ovoj stručnoj prostornoj proveru učestvovao je i projekat Public Art Public Space (PaPs) kao tim koji je predstavljao opštinu Stari grad na kojoj se predmetno područje nalazi.

Specifična uloga - stručnog predstavnika interesa i vizije stanovnika opštine sa jedne i karakter projekta PaPs kao edukativnog, interdisciplinarnog projekta koji ima za cilj da afirmiše unapređenje kvaliteta javnih gradskih prostora kroz, pored ostalog, integraciju umetnosti u javne prostore i život grada - opredelila je specifičnost pristupa i primenjenog metoda prostore provere područja Sremske ulice.

U ovom radu biće prikazani metodološki postupak i rezultati prostorne provere potencijala za unapređenje i revitalizaciju javnih otvorenih prostora područja Sremske ulice u Beogradu

2.0. METOD PROSTORNE PROVERE

Rad na prostornoj proveru područja Sremske ulice sastojao se iz tri faze:

- 1) *Istraživanje kvaliteta mreže javnih gradskih prostora* kroz realizaciju tri grupe aktivnosti:
 - a) rad sa lokalnom zajednicom i predstavnicima Opštine čiji je cilj bio identifikacija problema, kvaliteta i ograničenja u korišćenju i prezentovanju javnih prostora,
 - b) ekspertsku i anketnu procenu kvaliteta javnih prostora kojom je trebalo identifikovati strateški važne prostore i njihove karakteristike kao i vizije unapređenja i
 - c) stručnu prostorno funkcionalnu analizu koja je trebala da utvrdi karakteristike veze prostora sa okruženjem i kontekst njegovog budućeg razvoja, fizičko funkcionalne relacije objekata i javnih prostora, saobraćajne uslovljenosti kao i sve ostale potencijale i ograničenja za razvoj mreže javnih prostora
- 2) *Formulacije ciljeva strategije unapređenja i uređenja* javnih gradskih prostora na predmetnom području

- 3) *Istraživanje prostornih mogućnosti* za realizaciju ciljeva, artikulaciju strategije unapređenja i uređenja javnih gradskih prostora na području Sremske ulice kao i predloga unapređenja pojedinih, radom identifikovanih, ključnih lokacija .

U toku realizacije prostorne provere, specifična uloga predstavnika Opštine Stari grad, uslovlila je intenzivan rad sa lokalnom zajednicom i Savetom za arhitekturu i urbanizam SGO Stari Grad u svim fazama izrade studije kroz iskazane inicijative, analize, sugestije, predloge i ankete stručnjaka Saveta i zainteresovanih građana, prezentacije rezultata i diskusije o predloženim rešenjima.

Dodatno, specifično polje interesovanja edukativnog, interdisciplinarnog projekta Public Art Public Space za istraživanje mogućih oblika realizacije umetničkog oblikovanja javnih gradskih prostora i integracije umetničkih formi u život grada, usmerila je prostornu proveru područja Sremske ulice i u pravcu istraživanja potencijalnih lokacija za Public art kako u smislu *identifikacije* devastiranih ili pak posebno značajnih i izraženih prostora tako i smislu *predloga mogućih oblika* unapređenja javnih prostora realizacijom različitih umetničkih formi.

3.0. REZULTATI PROSTORNE PROVERE

3.1. Istraživanja kvaliteta mreže javnih gradskih prostora

Prva faza rada na prostornoj proveru potencijala za unapređenje i revitalizaciju javnih gradskih prostora odnosila se na istraživanje mreže javnih gradskih prostora koje je imalo za cilj da omogući sagledavanje karakteristika, kvaliteta, problema, potencijala i ograničenja za razvoj ovih prostora na osnovu kojih bi se formulisali ciljevi strategije unapređenja i uređivanja mreže javnih gradskih prostora.

Istraživanje je obuhvatilo tri nivoa aktivnosti:

- rad sa lokalnom zajednicom na identifikaciji problema i formulaciji ciljeva razvoja mreža javnih otvorenih prostora,
- ekspertsku i anketnu procenu kvaliteta otvorenih javnih prostora i
- stručnu prostorno funkcionalnu analizu područja

1) Rad sa lokalnom zajednicom.

Inicijativa i participacija građana u procesu definisanja strategije unapređenja javnih prostora područja Sremske ul. ostvorena je kroz inicijativu i kontinualnu saradnju sa Savetom za arhitekturu i urbanizam SGO Stari Grad (inicijative, analize, sugestije, predlozi i ankete stručnjaka Saveta i zainteresovanih građana, prezentacije rezultata i diskusije o predloženim rešenjima).

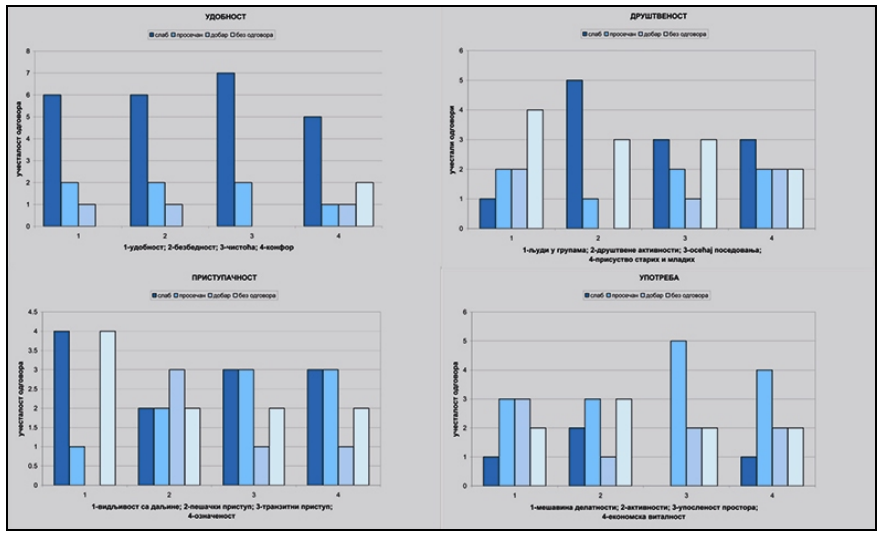
Ključni problemi, vrednosti i potencijali koji su na ovoj relaciji identifikovani bili su:

- odsustvo kontinuiteta kvalitetnih pešačkih veza područja Knez Mihailova-Terazije sa prostorom Zelenog venca
- prezagušenost pojedinih javnih prostora
- prisustvo devastiranih i nebezbednih javnih prostora na ovom području
- nerešeno pitanje stacionarnog saobraćaja
- odsustvo zelenih površina
- potreba da se prostor uredi tako da , s obzirom na značaj lokacije, doprinese izgledu Beograda kao svetske metropole
- potreba da se unapređenjem prostora od javnog interesa minimalno ugrozi privatni interes stanovnika područja

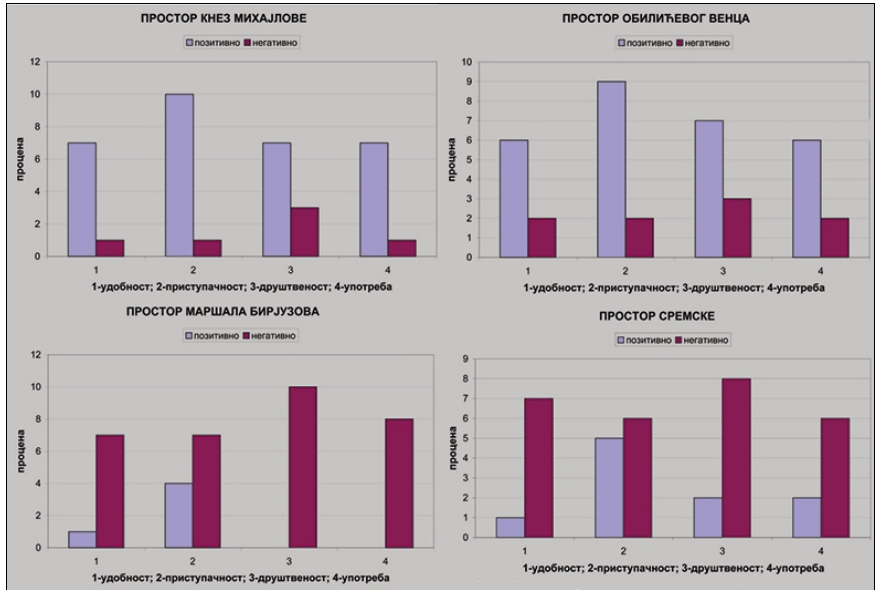
2)Ekspertska i anketna procena kvaliteta otvorenih javnih prostora

Procena kvaliteta otvorenih javnih prostora podrazumevala vrednovanje udobnosti, upotrebe, pristupačnosti i društvenosti prepoznatog otvorenog prostora i izvršena je u dva koraka: a) ankete građana i b) ekspertske procene.

- analiza ankete građana ukazala je da je samo potez Sremske prepoznat kao javni prostor na posmatranom području što je pokazatelj o (ne)iskorišćenosti i uposlenosti otvorenih prostora u centralnom gradskom jezgru. Potez Sremske je ocenjen negativno do prosečno po svim vrednovanim kriterijumima za udobnost, upotrebu, pristupačnost i društvenost, pri čemu je udobnost procenjena sa najviše negativnih, a pristupačnost sa najviše pozitivnih poena. Svi konkretni predlozi građana su se odnosili na povezivanje Zelenog Venca sa Knez Mihajlovom ulicom, opremanje i oblikovanje u skladu sa savremenim trendovima, povećanje bezmednosti, potenciranje zelenila i umetničkih intervencija u prostoru.
- ekspertska procena kvaliteta otvorenih prostora obuhvtila je četiri prostora: deo Knez Mihajlove, deo Obilićevog Venca, prostor Sremske i potez Birjuzove. Procenom je utvrđeno da potezi Sremske i Birjuzove sa najviše negativnih ocena u okviru svih posmatranih kriterijuma kvaliteta, dok su prostori dela Knez Mihajlove i Obilićevog Venca kao već uređeni i aktivirani dobili najviše pozitivnih ocena. Zajednička ocena je da svi ovi prostori imaju relativno dobru pristupačnost, ali da se , sa druge strane njihova opremljenost, aktiviranost i društvenost još uvek mogu dodatno unapređivati ili kreirati.

слика 1 - резултати ankete gradana o kvalitetu javnih prostora

слика 2 - резултати експертске процене kvaliteta javnih prostora

3) Prostorno funkcionalna analiza područja

Prostorno-funkcionalna analiza područja obuhvatila je: detaljnu analizu kolskog i pešačkog saobraćaja, funkcionalnu analizu, analizu fizičkih karakteristika prostora što je rezultovalo identifikacijom karakteristika a) mreže javnih prostora kao i identifikacijom vrsta i karaktera b) pojedinih javnih prostora kao i potencijala, konflikta i ograničenja za njihovo unapređenje.

Analizom su utvrđene:

- karakteristike funkcionalnih i fizičkih veza područja sa neposrednim i širim okruženjem
- reperi i atrakteri na području i neposrednoj okolini
- zone konflikta pešačkih i kolskih komunikacija
- različit karakter javnih prostora: dominantno komunikaciona, promenadna i stacionarna funkcija prostora
- identifikovani su prostorni vizuelnog i komunikaciona zagušenja
- izrazita pokrenutost terena i denivelacije identifikovane su kao potencijal i ograničenje za razvoj kontinualne mreže javnih prostora
- karakteristike i kvalitet postojeće fizičke strukture identifikovane su kao potencijal i ograničenja za prostorno funkcionalni kontinuitet mreže javnih prostora
- utvrđen je izražen deficit zelenih površina
- utvrđene su zone i punktovi sa izraženim fizičko funkcionalnim neusklađenostima kao i devastirani prostori

2.2. Ciljevi strategije unapređenja i uređenja javnih gradskih prostora

Na osnovu sprovedenih analiza i izraženih inicijativa, vizija i problema od strane svih učesnika (građani, Opština, stručni tim) artikulirani su ciljevi strategije unapređenja i uređenja javnih gradskih prostora :

- Uspostavljanje prostorno funkcionalnog kontinuiteta mreže javnih prostora od područja Knez Mihailove do Zelenog venca(i dalje ka reci) formiranjem *jedinstvene mreže* kvalitetnih, javnih gradskih prostora uz minimiziranje komunikacionih konflikta u prostoru na području Sremske ulice.
- Uspostavljanje *identiteta* svakog pojedinačnog prostora u novoj mreži u skladu sa njegovom funkcijom i prostorno fizičkim karakteristikama

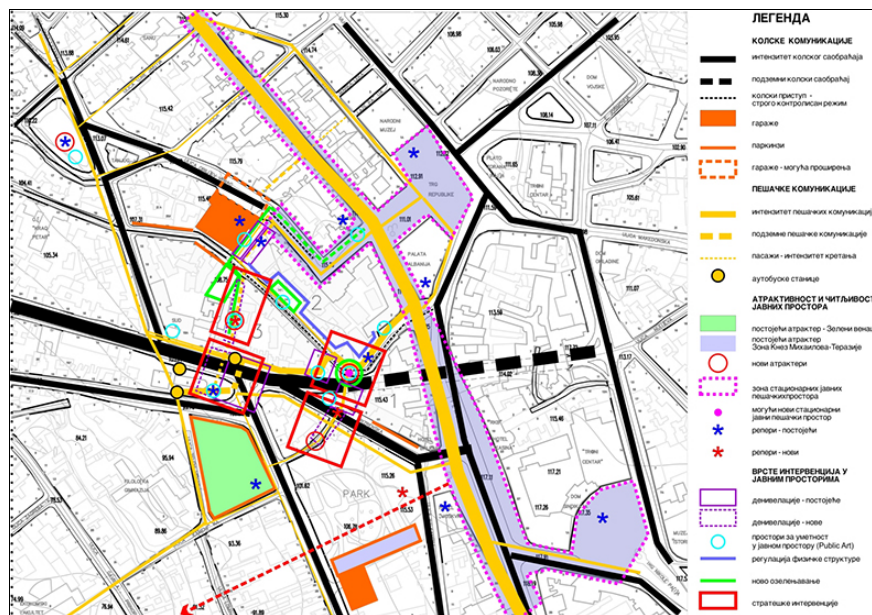
Pri tome je osnovno polazište bilo da:

- rešenje *ne sme da ugrozi sisteme višeg reda*: poštovanje funkcionisanja tranzitnog saobraćaja i obezbeđenje stacionarnog saobraćaja u prostoru i
- rešenjima treba *težiti minimalizaciji intervencija na parcelama koje nisu javne* (pasaži, ...)

2.3. Karakteristike strategije unapređenja i uređenja javnih prostora na području Sremske ulice

Strategija unapređenja i uređenja javnih prostora na području Sremske ulice realizuje se u dva ključna polja delovanja koja se odnose na:

- Obezbeđenje kvaliteta komunikacione funkcija područja
- Obezbeđenje kvaliteta promenadne i stacionarne funkcije javnih prostora područja

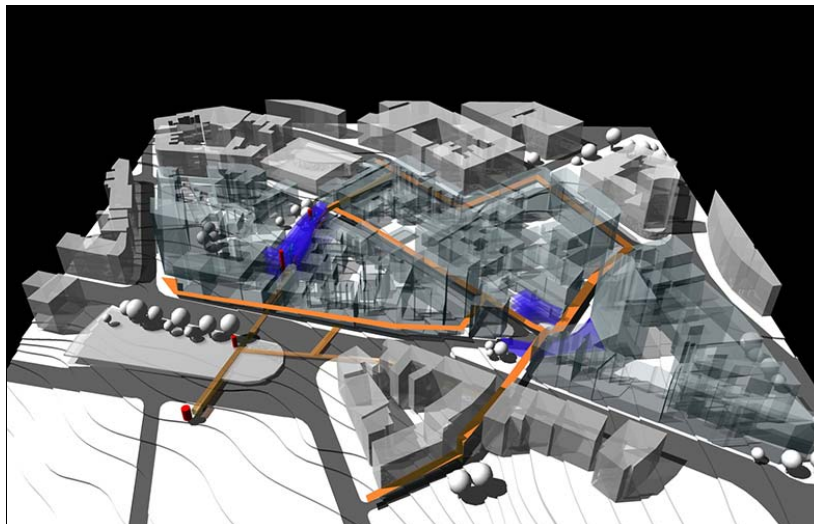

slika 3 - Strategija unapređenja javnih prostora

a) Obezbeđenje kvaliteta komunikacione funkcija područja:

Dok se potez Knez Mihailova Terazije doživljava kao pešačka promenada - područje Sremske ulice je u ovom trenutku prostor pešačkih komunikacija i povezivanja ove promenade sa sadržajima oko Zelenog venca. Ovakav karakter će prostor zadržati i u budućnosti zbog čega je primarne intervencije potrebno usmeriti u pravcu unapređenja komunikacione funkcije područja. Kao moguće intervencije u javnim otvorenim prostorima su sagledavane:

- *Oblici savladavanja denivelacija i olakšavanja pešačkog kretanja u prostoru.* Aktivnosti su usmerene na uređenje i izgradnju: *stepeništa:* kod garaže, prolaz kod Obuće Beograd, *rampe:* Predložene su nove rampe na Platou u Sremskoj, *eskalatori:* na Platou u Sremskoj, u *novom pasažu kroz objekat*, *liftovi:* silaz sa pasarele u Rajičevoj, *pasarele:* Prizrenska - kao turistička atrakcija, *vidikovac*, *podzemni prolazi:* eventualno povezivanje postojećeg sa novim Objektom-pasažom...
- *Istraživanje mogućnosti rasterećivanja intenzivno korišćenih a neadekvatno dimenzionisanih pešačkih komunikacija.* Predložene su moguće pozicije pasaža-prolaza u unutrašnjosti blokova: mogući pasaž u ul. Zeleni venac 12 + eventualno 14, Karakter pasaža definisan je alternativno kao :a) komercijalno-poslovni objekat - kontinuitet postojećih pasaža, b) linearni park sa komercijalnim sadržajima u malim objektima prizemnog karaktera
- *Rešavanje konflikta pešačkog i kolskog saobraćaja u prostoru kretanje i parkiranje:* a) rešavanje konflikta u Prizrenskoj-izgradnja pasarele ili usporavanje kretanja na peš.prelazu, b) strogo kontrolisani režim pristupa u delovima ulice Obil. venac, M. Birjuzova, v) predlog izmeštanja parkiranja na delovima ulice Obil. venac, M. Birjuzova i Prizrenska, moguća proširenja garaže i korišćenje unutrašnjih dvorišta za lokalno parkiranje.

slika 4 - predlog nove mreže komunikacija

Identifikovane su i *strateški značajne intervencije* kojima bi se značajno unapredio kvalitet prostora ali koje istovremeno traže i veća ulaganja

- adekvatna artikulacija forme i uređenje platoa u Sremskoj,
- natkriveni eskalator i-ili pasarela u Prizrenskoj,
- uređivanje i izgradnja pasaža u ul. Z.venac 12 do M. Birjuzova
- Podzemno povezivanje pasaža sa podzemnim prolazom i eventualno još jednim nivoom sa pijacom Zeleni venac

slika 5 - predlog novog pasaža na području Sremske

b) Obezbeđenje kvaliteta promenadne i stacionarne funkcije javnih prostora područja

Obezbeđenje kvaliteta promenadne i stacionarne funkcije javnih prostora područja ostvaruje se kroz unapređenje estetskih, ekoloških i funkcionalnih karakteristika prostora u cilju unapređenja kvaliteta korišćenja, percepcije (u kretanju i mirovanju) i boravka u području

Sremske ulice. Kao moguće intervencije u javnim otvorenim prostorima kojima bi se ovi ciljevi ostvarili su sagledavane:

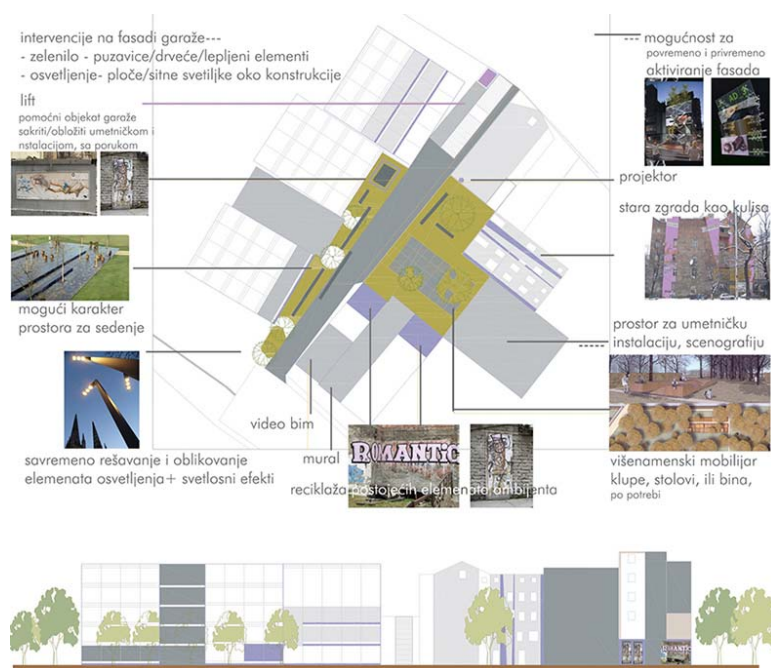
- *Identifikacija neophodnih intervencija u regulaciji fizičke strukture:* Bazar u Sremskoj ukloniti i regulaciju novog objekta ostvariti sa proširenjem javne pešačke komunikacije, ul. M. Birjuzova treba da zadrži povučeni ulični front u delu 12-16 kako bi se ostvarilo vizuelno rasterećenje i poboljšali ekološki uslovi prostora, pjaceta ispred objekata može biti privatna (tzv. privatni javni prostori) ili javna
- *Identifikacija prostora za umetničko oblikovanje prostora-Public Art:* identifikovane su pozicije prostora za različite oblike umetničkih intervencija: Sremska- plato ispred Agrobanke, proširenje kod Mamuta, prolaz kod Obuće, stepenište kod garaže, ulaz u Prizrensku, pjaceta kod Beobanke,...
- *Identifikacija mogućnosti uvođenja novih zelenih površina:* ozelenjavanje poteza duž stepeništa i garaže, novi pasaž, plato u Sremskoj, ulaz u Prizrensku...

4.0. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Praktičan rad na prostornoj proveru područja Sremske ulice za potrebe izrade plana detaljne regulacije - poslužio je kao poligon za proveru metodologije razvijane u okviru projekta Public Art public Space koja ima za cilj da bude univerzalno primenljiva u analizi i formulisanju strategija unapređenja i revitalizacije otvorenih javnih prostora u Beogradu. Ovaj metod afirmiše pristup po kome se predlozi za unapređenje javnih prostora artikulišu kontinualnom saradnjom različitih gradograditeljskih disciplina, lokalne zajednice, uprave i šire javnosti u toku čitavog procesa rada. Ovaj rad završićemo ukazivanjem na probleme i benefite ostvarene realizacijom specifičnog postupka prostorne provere.

Ograničeno vreme realizacije ove prostorene provere ograničio je donekle masovnost uključivanja javnosti ali je ipak omogućio makar delimično uključivanje u proces svih navedenih aktera. Na taj način su, na osnovu sprovedenih analiza, anketa i izraženih inicijativa, vizija i problema od strane svih učesnika (građani, Opština, stručni tim), artikulisani a) ciljevi, b) strategija razvoja mreže javnih otvorenih prostora fokusirana na unapređenje komunikacione i promenadne funkcije javnih gradskih prostora kao i c) mogući oblici intervencija u širokom dijapazonu od regulacije fizičke strukture, redizajna otvorenih prostora do potencijala pojedinih lokacija za Public Art.

Upravo ova poslednja tema - identifikacija potencijala pojedinih lokacija za Public Art, predstavlja značajnu novinu u obuhvatu istaživanja prostornih mogućnosti javnih prostora kod nas. Izvanredna inicijativa Urbanističkog zavoda za sagledavanjem prostornih mogućnosti razvoja ovog značajnog prostora od strane različitih ekspertskih timova i šire stručne javnosti, mogla bi biti dodatno unapređena integracijom prepoznatih prostora posebnog pogodnih za Public art u sam plan detaljne regulacije područja Sremske ulice, čime bi ovaj plan postao prvi u našoj sredini koji bi ovu temu realizovao.

slika 6 - istraživanje potencijala devastiranih prostora za Public Art

Dodatno, rad na ovoj studiji bio je i prilika da se jednim delom realizuje i alternativni oblik edukacije studenata uključenih u projekat PaPs i ravnopravnih autora predložene prostorne strategije razvoja mreže javnih prostora. On im je omogućio da, pored rada na analizi i predlozima unapređenja područja Sremske, bolje sagledaju buduće profesionalno okruženje kroz: upoznavanje sa radom lokalne uprave, saradnju sa lokalnom zajednicom i mogućnost da na realnom problemu sagledaju sukobe interesa u prostoru, upoznavanje sa različitim stručnim viđenjima razvoja predmetnog područja.

Autorski ekspertski tim SGO Opštine Stari grad: Miroslava Jevtić, dipl. ing arh, predsednik Saveta za Arhitekturu i urbanizam SGO , Public Art Public Space - Arhitektonski fakultet Beograd: doc.Zoran Đukanović, doc.mr Jelena Živković, asist. mr Uroš Radosavljević, doc. mr Ksenija Lalović, studenti Arhitektonskog fakulteta: Nikša Čoko, Aleksandra Vrzić, Milana Aleksić, Anđelka Borović i Ana Mitić , Šumarski fakultet, Beograd: asistent Aleksandar Bobić.

ABSTRACT

This paper presents methodology and the results of the research that had a purpose to identify potentials for redesign and revitalisation of the public openspace network in the area of Sremska street in Belgrade. This research accomplished three levels of activities: public participation through interviews and dialog with local government, profesional expertise and alternative education in the field of urban planning and design. Results of the different analysis lead to formulation of the overall openspace strategy for the area and to possible forms of interventions in specific places including regulation of physical structure, redesign of open spaces and possible locations for Public Art.